

ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ШВЕДСЬКОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ

©2024 ПАНОВА І. О., ІЛЮЩЕНКО І. І.

УДК 330.352.2 (485)
JEL: O47; O52; O57; P17; P51

Панова І. О., Ілющенко І. І. Історико-теоретичні аспекти дослідження Шведської моделі розвитку

Шведська модель розвитку є однією з найуспішніших у світі, з високим рівнем добробуту, соціальної рівності та економічної стабільності. Аналіз її історичних і теоретичних основ дозволяє зрозуміти, які саме фактори сприяли досягненню цих результатів. У сучасному світі багато країн стикаються з викликами, такими як економічна нерівність, старіння населення, міграційні кризи, зміни клімату тощо. Шведська модель може запропонувати цінний досвід, який може бути адаптований іншими країнами для вирішення цих проблем. Об'єкт дослідження – Шведська модель соціально-економічного розвитку. Предмет дослідження – історико-теоретичні аспекти дослідження Шведської моделі розвитку. Мета статті – дослідження історичних передумов та етапів формування соціально-економічної політики Швеції. Під час виконання роботи використовувалися методи аналізу і синтезу, теоретичний метод, метод порівняння, розрахунково-конструктивний метод, аналітичний і прогностичний методи. У статті висвітлено соціально-економічний і політичний профіль Швеції; виявлено основні етапи історичного розвитку та формування соціально-економічної політики Швеції. Автори дійшли висновку, що національні моделі економічного розвитку, попри деякі спільні риси, демонструють унікальні характеристики в кожній країні. Важливим аспектом успіху таких моделей є опора на загальні принципи та норми, які сприяють соціально-економічному зростанню. Успіх соціально-економічної політики будь-якої країни ґрунтується на глибоких історичних цінностях, активній зовнішній політиці та надійному соціальному захисті громадян, що включає доступ до освіти, охорону здоров'я та соціальну підтримку. Досягнення в економічній сфері дозволяють Швеції вести активну зовнішню політику та зміцнювати свої позиції в міжнародних організаціях і утвореннях. Швеція також використовує економічні важелі для просування своїх зовнішньополітичних цілей, що забезпечує їй вплив на міжнародній арені не лише економічно, але й політично та стратегічно. У майбутньому Швеція повинна зберігати баланс між високим рівнем соціального захисту та економічною стійкістю. Важливо вдосконалювати стратегії боротьби з безробіттям і стимулювати розвиток інноваційних галузей економіки, щоб забезпечити сталість і конкурентоспроможність шведської економіки на міжнародному рівні.

Ключові слова: Швеція, Шведська модель соціально-економічного розвитку, соціально-економічний профіль Швеції, політичний профіль Швеції.

Рис.: 1. **Табл.:** 3. **Бібл.:** 20.

Панова Ірина Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри туристичного бізнесу та країнознавства, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: iryna.panova@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1975-5644>

Ілющенко Ігор Ігорович – студент, кафедра туристичного бізнесу та країнознавства, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: iliushchenko2020uk11@student.karazin.ua

UDC 330.352.2 (485)
JEL: O47; O52; O57; P17; P51

Panova I. O., Iliushchenko I. I. The Historical and Theoretical Aspects of Studying the Swedish Development Model

Swedish model of development is one of the most successful in the world, with high levels of well-being, social equality and economic stability. An analysis of its historical and theoretical foundations allows us to understand what factors contributed to the achievement of these results. In today's world, many countries face challenges such as economic inequality, aging populations, migration crises, climate change, etc. The Swedish model can offer valuable experience that can be adapted by other countries to address these challenges. The object of the research is the Swedish model of socioeconomic development. The subject of the research is the historical and theoretical aspects of studying the Swedish model of development. The aim of the article is to study the historical prerequisites and stages of formation of the socioeconomic policy of Sweden. In the course of the research, the methods of analysis and synthesis, the theoretical method, the method of comparison, the calculation and constructive method, the analytical and prognostic methods were used. The article highlights the socioeconomic and political profile of Sweden; the main stages of historical development and formation of socioeconomic policy of Sweden are identified. The authors concluded that national models of economic development, despite some common features, demonstrate unique characteristics in each country. An important aspect of the success of such models is the reliance on general principles and norms that promote socioeconomic growth. The success of the socioeconomic policy of any country is based on deep historical values, an active foreign policy and reliable social protection of citizens, including access to education, health care and social support. Achievements in the economic sphere allow Sweden to conduct an active foreign policy and strengthen its position in international organizations and entities. Sweden also uses economic levers to advance its foreign policy goals, which provides it with influence in the international arena not only economically, but also politically and strategically. In the future, Sweden must maintain a balance between a high level of social protection and economic sustainability. It is important to improve strategies to combat unemployment and stimulate the development of innovative sectors of the economy in order to ensure the sustainability and competitiveness of the Swedish economy at the international level.

Keywords: Sweden, Swedish model of socioeconomic development, socioeconomic profile of Sweden, political profile of Sweden.

Fig.: 1. **Tabl.:** 3. **Bibl.:** 20.

Panova Iryna O. – PhD (Economics), Associate Professor of the Department of Tourism and Country Studies, V. N. Karazin Kharkiv National University (4 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine)

E-mail: iryna.panova@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1975-5644>

Iliushchenko Ihor I. – Student, Department of Tourism and Country Studies, V. N. Karazin Kharkiv National University (4 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine)

E-mail: iliushchenko2020uk11@student.karazin.ua

Шведська модель розвитку є однією з найвідоміших і найуспішніших моделей соціально-економічного устрою у світі. Вона характеризується високим рівнем добробуту, міцною системою соціального захисту, низьким рівнем бідності та економічної нерівності. Дослідження історико-теоретичних аспектів цієї моделі дозволяє зрозуміти, які фактори сприяли її формуванню та які уроки можна винести для інших країн.

Важливо зазначити, що окремі аспекти теми широко досліджені вітчизняними та закордонними науковцями. Так, Мудролюбова Н. О. детально дослідила у своїх роботах соціальну політику Швеції, її проблеми та перспективи. Крім того, значний внесок у дослідження тематики шведської економічної моделі зробили П. Гай-Нижник і Ф. Валлен, розглянувши економічні аспекти питання. Кирпичник Р. І. та західні дослідники, зокрема В. Greve та D. Brommesson, розглядають ідеологічне та ментальне підґрунтя шведської моделі розвитку в контексті скандинавських країн.

Мета статті – дослідження історичних передумов та етапів формування соціально-економічної політики Швеції.

Європейський Союз характеризується значною політичною та економічною різноманітністю, що зумовлює унікальні шляхи розвитку, притаманні кожній державі-члену. Різноманітність проявляється і в термінології, зокрема в назвах парламентів, органів управління та підходах до взаємодії із громадянами. Враховуючи певні особливості в розвитку економіки та взаємодії із населенням, виділяються певні національні моделі економічного розвитку в ЄС.

Національні моделі напряму економічного розвитку пов'язані із моделюванням соціальної політики кожної окремої держави-члена. Соціальна політика – форма взаємодії всіх секторів економіки країни. Тобто відбувається процес взаємодії держави, громадянського суспільства та прибуткових структур. Кожна модель економічного розвитку нерозривно пов'язана зі ступенем взаємодії всіх секторів і має характерні особливості [9, с. 245].

Класиком моделювання соціальної політики є британський соціолог Р. Титмус (*R. Titmuss*). Базуючись на його дослідженнях, можна виділити такі моделі соціальної політики:

1. *Маргінальна*, яка характеризується наданням соціального захисту особі лише у випадку, коли не лише вона сама, а й її сім'я не може забезпечити її соціальні потреби. Модель характерна для США.
2. *Інституційно-розподільча*, що відрізняється вирівнюванням розподілу ресурсів між людьми на державному рівні, а сама держа-

ва бере на себе відповідальність за добробут громадян і пом'якшує негативні наслідки функціонування ринку. Крім того, в такій моделі соціальні витрати займають більше третини від ВВП, а частка комерційних структур у соціальному захисті – мінімальна. Така модель притаманна для Швеції.

3. *Проміжна*, що відома поєднанням елементів попередньо зазначених двох моделей. Вона є досить гнучкою, може варіюватися залежно від внутрішніх і зовнішніх економічно-політичних чинників, намагаючись забезпечити заявлені соціальні гарантії. Дана модель наявна в Німеччині та Великій Британії [9, с. 245].

Низка інших дослідників намагаються виокремити особливі риси для кожної системи задля виявлення найбільш ефективних, враховуючи різноманітні географічні, ресурсні, економічні та політичні умови. При цьому важливим аспектом є створення якісного балансу між відкритістю ринку та силою державного регулювання [16, с. 164].

Американські вчені Г. Віленський і Ч. Лебо пропонують класифікацію держав загального добробуту за двома моделями: «інституціональною» та «залишковою». Перша має на меті забезпечення соціального захисту населення як природного елементу будь-якої держави, а друга – схожа на «маргінальну» модель за Р. Титмусом, тобто передбачає надання соціальної підтримки лише у випадку, коли інші сектори економіки не можуть допомогти особі [18, с. 40].

Деякі дослідники кажуть про те, що у процесі інтеграції до Європейського Союзу було сформовано *європейську соціальну модель*. Це є досить поширеною думкою в науковому суспільстві. Ця ідея полягає у формуванні певного набору норм і потреб, які притаманні європейським суспільствам. При цьому зазначається, що економічне зростання країн Європи має поєднуватися із покращенням рівня життя громадян [9, с. 246].

Дана модель характеризується такими рисами:

1. Значне використання валового внутрішнього продукту на розвиток соціальної сфери, включно зі працею, навколишнім середовищем і пенсійним забезпеченням.
2. Вирішення проблем, що виникають у соціальній сфері, включно з трудовими відносинами, екологією та пенсійним забезпеченням, шляхом соціального діалогу між партнерами із залученням незалежних експертів.
3. Ширше залучення неприбуткових організацій як колективних представників грома-

дянського суспільства, а також органів державної влади та профспілок на національному, регіональному та місцевому рівнях [18, с. 40].

Існують різні підходи до класифікації моделей соціальної політики на основі таких критеріїв, як джерела фінансування, наявність соціального забезпечення, способи задоволення потреб, доступність, охоплення та домінуючі форми допомоги. Даний підхід дозволяє розробити класифікацію, беручи до уваги різні аспекти соціальної політики. У *табл. 1* можна побачити найбільш поширену сучасну систематизацію моделей національного економічного розвитку, враховуючи соціальну спрямованість.

Важливо зазначити, що кожна з моделей має власні економічні особливості. Тобто, як відомо, в кожній системі є свій механізм отримання фінансів на реалізацію соціального захисту відповідно до потреб. Тому для більш широкого розуміння проблематики маємо відзначити економічні особливості моделей соціальних держав, запропоновані Г. Еспінг-Андерсоном у 1990 р., які зображено в *табл. 2* [16, с. 164].

При цьому важливо розуміти, що національні моделі економічного розвитку в кожному окремому випадку є унікальними, хоча й мають певні схожі риси. Вважається, що сучасні соціально-економічні стратегії розвинених країн мають привертати

увагу, зокрема ставити такі пріоритети: економічне зростання; максимальне забезпечення повної зайнятості для всіх економічно активних людей; досягнення максимальної економічної ефективності; стабільний рівень цін та економічна свобода для виробників і споживачів; справедливий розподіл прибутків, відновлення цінності праці та протидія «викривленому» прагненню до «дешевої робочої сили»; соціальний захист та економічна підтримка непрацездатних членів суспільства [14, с. 66–67].

Соціально-економічний профіль відображає характер внутрішніх процесів, пов'язаних з економічними секторами будь-якої країни. Аналізуючи профіль Швеції, важливо зосередитися на характеристиках, притаманних стратегії внутрішньої соціальної політики країни, на тому, як держава забезпечує конкурентоспроможність власної продукції та на що спрямоване зовнішньоекономічне позиціонування Швеції.

У ХХ столітті Швеція переживала нестабільний розвиток. Тривалий час у країні було багато соціальних та економічних проблем. Завдяки впровадженню ефективної інноваційної політики та створенню національної системи Швеція стала однією з провідних країн Європи за рівнем інноваційного розвитку [3, с. 12].

У Королівстві Швеція використовується Скандинавська модель розвитку, яку доцільніше називати в даному випадку Шведською економіч-

Таблиця 1

Моделі національного економічного розвитку залежно від соціальної політики

Модель (інші назви)	Консервативна (маргінальна, залишкова, континентальна)	Ліберальна (проміжна, англосаксонська)	Інституційно-розподільча (соціалістична, скандинавська)
Сутність	Залишкова	Корпоративістська	Державна
Домінантна форма соціальної роботи	Соціальні послуги	Соціальне страхування	Соціальне забезпечення
Наявність соціальних гарантій	Немає	Часткова	Є
Сектор	Громадський	Комерційний	Державний
Джерело надходження фінансів	Заохочення до громадської ініціативи	Посилення співпраці із бізнес-структурами	Збільшення частки національного доходу в соціальних витратах
Зміст	«Держава добробуту середнього класу»	«Загальне благо всього народу»	«Відповідальність суспільства за кожного»
Спрямованість економіки	Економічний розвиток держави сприяє вирішенню соціальних негараздів	Захист тих, хто немає ніяких доходів, окрім соціальних	Держава гарантує безпеку від соціальних негараздів
Країна	Німеччина, Австрія, Франція, Бельгія, Нідерланди	США, Велика Британія, Австралія, Нова Зеландія	Швеція, Данія, Норвегія, Ізраїль

Джерело: складено за [9, с. 247–248; 16, с. 164].

Економічні особливості моделей соціальної політики

Модель	Економічні особливості
Консервативна	– 90% фінансування на соціальні потреби відбувається завдяки внескам підприємців та найманих працівників; – від 25 до 40% ВВП централізується в державному бюджеті; – встановлюється взаємозв'язок між рівнем соціального захисту та тривалістю робочої діяльності окремої особи
Ліберальна	– модель базується на нерозвиненому соціальному страхуванні та високоефективній системі соціальної допомоги; – від 20 до 30% ВВП перерозподіляється через державний бюджет; – гарантується мінімальний пакет соціального захисту населення
Інституційно-розподільча, або скандинавська	– соціальні послуги гарантуються всім, незалежно від того, застраховані вони чи ні; – система соціального забезпечення фінансується на 80% за рахунок податкових надходжень і на 20% – за рахунок страхових внесків; – від 50 до 60% ВВП перерозподіляється через державний бюджет, тоді як частка соціальних видатків – 35%

Джерело: складено за [16, с. 164].

ною моделлю. Важливо, що саме остання є фундаментом Скандинавської моделі, незважаючи на те, що зазвичай найбільший внесок Швеції у формування інституційно-розподільчої моделі соціальної політики прирівнюють до внеску сусідніх країн.

Ідеї стокгольмської школи відіграли ключову роль у стабілізації шведської економіки після світової кризи 1929–1933 рр. і суттєво вплинули на подальший соціально-економічний розвиток країни. Їхні дослідження охоплювали різноманітні аспекти економіки, включно з ризиками, міжчасовою рівновагою, програмуванням і прогнозуванням соціально-економічного розвитку, а також роллю суспільних цінностей у формуванні національної свідомості. Незважаючи на критику Шведської економічної моделі, яку в тому числі розробляла стокгольмська школа, вона продовжує забезпечувати сталий економічний розвиток і високий соціальний захист населення навіть після фінансової кризи 2007–2009 рр. [10, с. 41–42].

У контексті дослідження Швеції також важливо розглянути новий, але вже достатньо розповсюджений у науковій спільноті термін – нордичність (рідше – нордизм, скандинавськість). Нордичність, як зазначає Дуглас Броммесон (*D. Brommesson*), «розуміється як сприйняття та визнання ролі скандинавських країн у зовнішній політиці». Також у своїй роботі він зазначає, що для Швеції це поняття є мінливим, адже роль Швеції в Північній Європі з роками поступово змінювалася залежно від проміжку історії. Це є важливим соціально-економічним фактором для Королівства, що впливає на його поведінку в питаннях міжнародної

економічної діяльності та зовнішній політиці [20, р. 391].

Шведська економіка проявляє свою ефективність у достатньо високих темпах зростання економіки, що відображено на *рис. 1*. Це додатково підтверджує високий рівень ефективності обраної моделі, що якісно корелюється із потребами населення.

Швеція представляє собою країну, де спостерігається виразна дихотомія. Вона функціонує як конституційна монархія, і паралельно існує ліберальний соціал-демократичний парламент. Роль монарха в керівництві Швеції достатньо умовна, оскільки протягом ХХ століття він поступово обмежував свої повноваження, що привело до посилення впливу парламенту [4, с. 14; 11, с. 115].

Основним принципом соціального захисту, або так званої шведської моделі *welfare state*, є її універсальність, що передбачає загальну та доступну для всього населення підтримку на рівні стандарту нормального життя. Другим ключовим принципом є солідарність, яка передбачає рівноправну участь у фінансуванні соціального захисту всіх громадян, незалежно від їх соціального статусу, через внесення пропорційного доходу внеску. Крім того, цільові завдання реалізуються через усвідомлений перерозподіл доходів, де держава відіграє ключову роль у перерозподілі соціальних благ від забезпечених верств населення до найбільш вразливих категорій [13, с. 195].

Стосовно шведського підходу до соціальної політики висловився Таге Ерландер, голова кабін-

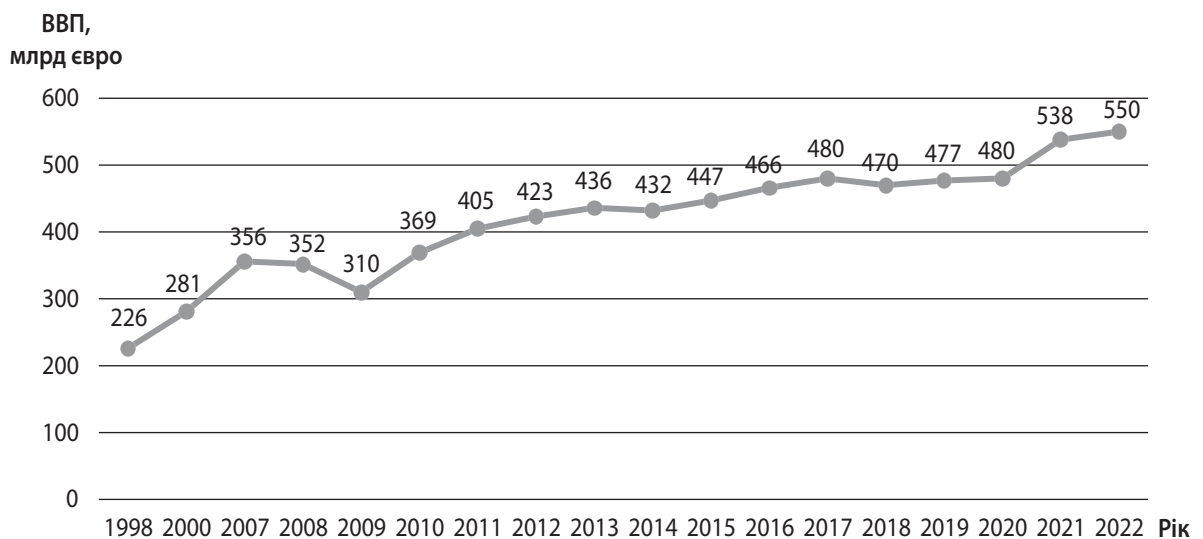

Рис. 1. ВВП Швеції у період 1998–2022 рр., млрд євро

Джерело: сформовано за [11].

нету міністрів Швеції у 1964–1969 рр.: «Людина повинна мати можливість застосовувати свої здібності для іншого, ніж для боротьби за стерпне існування. Єдність прагнень, повага до ближнього, почуття причетності до спільної справи і вплив на життя суспільства так само важливі для людського існування, як і зростання матеріального благополуччя». Тобто фактично він заявляв про цінності шведів, що мали поєднутися із економічною та зовнішньою політикою держави. Їх базисом є фінансова та соціальна рівновага між класами населення та подальше розмивання межі між ними» [15, с. 176].

Швеція виділяється серед країн Євросоюзу своїм високим рівнем виробництва, перевершуючи більшість інших держав, а ВВП на душу населення значно перевищує середній показник для ЄС-27. Країна є одним із глобальних лідерів у виробництві інноваційних товарів, а високотехнологічний експорт становить близько 22% загального експорту країни у 2022 р. Швеція також славиться високою вартістю праці, де середня погодинна оплата у 2023 р. становила 192 шведські крони (приблизно €17) [19, с. 9; 17].

Цінується і багатство шведського суспільства: середньостатистична сім'я виділяє лише 14% своїх витрат на харчування. Висока якість життя підкріплюється довговічністю: середня тривалість життя у Швеції – одна з найвищих у світі – 76 років для чоловіків і 82 роки для жінок. Країна також відзначається значними державними витратами на освіту й охорону здоров'я, які становлять понад 15% ВВП, що є одними з найвищих показників в Європі [19, с. 9].

Висока економічна розвиненість Швеції сприяє формуванню її стратегії навколо сфери послуг і присутності великої кількості транснаціональних корпорацій (ТНК), які базують свої виробничі ланцюги за кордоном. Ця тенденція, хоча і забезпечує більший дохід для економіки, призводить до зменшення рівня зайнятості в країні, утворюючи так зване замкнуте коло економічно-соціальної моделі. Важливо враховувати також аграрне минуле Швеції, яке не відбивається на сучасній постіндустріальній моделі країни та може створити проблеми з продовольством через значну залежність від імпорту багатьох видів продуктів харчування [7, с. 202–203].

Швеція займає важливе місце в Балтійському регіоні, а її фінансові установи мають майже повний контроль над країнами Балтії. Крім того, Швеція має сильний і незалежний військово-промисловий комплекс, який відіграє важливу роль у формуванні військового сектора ЄС і НАТО. Однією з головних цілей Швеції є перетворення регіону Балтії та Північної Європи на торговий вузол і центр енергетичної транспортної інфраструктури [6, с. 17].

Важливо зазначити, що з 1980-х років Стокгольм дотримується вектора «всеосяжної безпеки» у зовнішній політиці. Королівство використовує миротворчі операції, гуманітарні місії, «демократичний, соціальний, економічний та екологічний розвиток», регіональне співробітництво і «міцні політичні та економічні відносини між демократичними державами» як засоби досягнення цього вектора [1, с. 45].

Після вступу до ЄС і розширень у 2004–2007 рр. Швеція стала привертати велику увагу

східноєвропейському напрямку. Білорусь, Україна та Молдова стали новими сусідами ЄС. Крім того, Європейське співтовариство стало географічно ближчим до Чорноморського та Кавказького регіонів. Ця нова геополітична ситуація створила як нові можливості, так і ризики [1, с. 45–46].

Співавторство Швеції в розробці нових форм відносин з країнами – сусідами ЄС у рамках ЄПС є свідченням традиційного впливу Стокгольму на східному напрямку зовнішньої політики Євросоюзу. З огляду на це, вивчення підходів та пріоритетів Швеції щодо співпраці зі східними сусідами ЄС є корисним для прогнозування напрямів розвитку політики Східного партнерства [1, с. 45].

Наразі зовнішня політика Швеції щодо східних сусідів ЄС керується як ідеологічними мотивами – принципами сприяння міжнародному розвитку, зміцнення демократії та вільних ринків, так і практичними економічними інтересами (наприклад, експорт товарів і капіталу) та політичними інтересами (забезпечення політичної стабільності на східному кордоні ЄС). Вона також керується принципом «вільного ринку». Ба більше, застосування ідеологічних керівних принципів служить досягненню суто практичних економічних і політичних цілей [1, с. 46–47].

Продовжуючи тему економічного розвитку Швеції, для більш якісного уявлення рівня розвитку розглянемо *табл. 3*, де чітко простежується, що шведська соціально-економічна політика в межах порівняння країн з різними соціально-політичними моделями показує більш високу ефективність, особливо стосовно економічного добробуту населення.

Важливо звернути увагу на показник рівня безробіття населення – 8,7% (див. *табл. 3*). Цей відсоток є значно більшим у порівнянні з Німеччиною та Великою Британією. Стосовно цього Н. О. Мудролюбова пише: «Шведське соціальне забезпе-

чення розподіляється на страхування за місцем мешкання, що стосується гарантованих державою виплат і допомоги («бенефіцій»), та страхування за місцем роботи, яке переймається виплатами на випадок утрати доходу. Обидва види страхування однаково застосовуються до осіб, що мешкають чи працюють у Швеції, тобто наявність шведського громадянства не є неодмінною умовою для страхування» [12, с. 104].

Отже, можемо казати про те, що шведська економічна модель дозволяє вести політику welfare state, забезпечуючи дуже високі економічні показники добробуту, використовуючи ідеї інституційно-розподільчої моделі (по суті, її риси та засади були створені шведськими вченими та практиками).

Крім того, Швеція може дозволити собі вести активну зовнішню політику, використовуючи свою економічну, географічну та політичну позицію. Це дозволяє нам обережно казати про те, що Швеція бажає поступово підсилювати свої позиції в ЄС не лише завдяки економічним інструментам, а й завдяки використанню прийомів «м'якої сили».

Наприкінці 1860-х рр. Швеція була однією з найбідніших країн Європи. За кілька років несприятливих погодних умов шведська економіка опинилася у глибокій кризі, адже 70% тогочасного населення були зайняті в сільськогосподарському секторі. Крім того, майже п'ята частина народжених у ті часи дітей не доживали й до 1 року [2, с. 23].

Порівняно з більшістю європейських країн-сусідів, які отримували вигоду від промислового розвитку, шведська економіка перебувала під тиском корумпованого аристократичного уряду, високих податків, обмежень, накладених системою гільдій, ліцензуванням професійної діяльності та суворими торговельними обмеженнями. У середині XIX століття понад 1,3 млн з 3,5 млн населення держави були змушені емігрувати до Америки [8, с. 44].

Таблиця 3

Макроекономічні показники оцінювання соціальної забезпеченості в країнах Європи з різними моделями соціальної політики у 2021 р.

Показник	Країна (модель)		
	Швеція (інституційно-розподільча)	Німеччина (консервативна)	Велика Британія (ліберальна)
ВВП на душу населення, дол. США	61417,7	51426,8	46869,8
Рівень безробіття (серед працездатних), %	8,7	3,6	4,8
Рівень інфляції у споживчих цінах, %	2,2	3,1	2,5
Рівень зростання ВВП, %	6,1	3,2	8,7

Джерело: складено за [4].

Саме на цей період припадають часи, які потребували ефективних реформ. Політичні зміни другої половини XIX століття містили радикальне зниження бар'єрів у торгівлі, лібералізацію бізнесу, лібералізацію банківського сектора, приватизацію лісового господарства та зняття імміграційних обмежень. Після цих змін шведська економіка зазнала швидкого процесу індустріалізації. Рушійною силою цього процесу стало заохочення підприємництва, що супроводжувалося агресивною зовнішньоекономічною політикою [2, с. 23].

Через невеликий розмір країни швидка індустріалізація Швеції була б неможливою без здатності шведських компаній експортувати власну продукцію на світовий ринок. Тому розширення експорту було важливим фактором економічного зростання Швеції. Про це свідчить й той факт, що відношення експорту до ВВП зросло з приблизно 10% у середині 1800-х років до майже 25% перед Першою світовою війною. Фактично, це була одна з найбільш широких експортних політик того часу [2, с. 23].

Крім того, ринкові реформи, які містили відносно низькі податки, гнучкий ринок праці та низькі митні ставки на імпорт значно підвищили конкурентоспроможність бізнесу. Цей динамічний розвиток спричинив повну трансформацію ринку праці. Зокрема: частка працездатних осіб у сільському господарстві зменшилася з близько 70% у середині 1800-х рр. до приблизно 15% у 1960 р. Водночас частка працездатних осіб у сфері послуг зросла з близько 10% до приблизно 30%, а в промисловості – з близько 10% до понад 40%. Це не могло не вплинути на збільшення розміру економіки Швеції [2, с. 24].

Наприкінці XIX століття політичний скандинавізм, що прагнув до об'єднання скандинавських держав, занепав. Цьому сприяли поразка Данії у війні 1864 р., розпад шведсько-норвезького союзу в 1905 р. та інші фактори. Внаслідок цього кожна з країн Північної Європи зосередилася на розвитку власних національних політик [5, с. 85].

Наприкінці XIX – початку XX століття у Швеції відбулися значні політичні зміни, що привели до формування партійної системи, яка істотно впливає на політичне життя країни й донині, а саме:

- ✦ 1889 р. – Соціал-демократична робітничка партія Швеції;
- ✦ 1902 р. – Ліберальна коаліція (з 1990 р. – Народна партія – ліберали);
- ✦ 1904 р. – Союз загальних виборів (до 1969 р. – Права партія, в даний час Поміркована коаліційна партія);
- ✦ 1913 р. – Селянський союз (з 1957 р. – Партія центру);

- ✦ 1917 р. – Ліва соціал-демократична партія Швеції (з 1921 р. – Комуністична партія Швеції, з 1967 р. – Ліва партія – комуністи, з 1990 р. – Ліва партія) [7, с. 195].

Шведська модель економічного та соціально-політичного розвитку характеризується поєднанням приватної власності на засоби виробництва та всебічної соціалізації розподілу і споживання послуг. Ця концепція, відома як «третій шлях», і відображає віру соціал-демократів у збалансований розвиток шляхом соціалізації розподілу та споживання (зокрема, йдеться про інституційно-розподільчу модель соціальної політики). Високий рівень зайнятості та надійне соціальне забезпечення гарантуються ефективними державними інституціями [4, с. 15].

Швеція має демократичні інститути, які дозволяють кожному громадянину впливати на державні рішення. Соціальний розвиток відбувався через реформи та парламентаризм, а не через радикальні зміни шляхом революційних подій, як у більшості країн у період з 1860 р. по 1930-ті роки. Уряд і профспілки активно регулювали відносини між працею та капіталом, заробітною платою та зайнятістю, підтримували функціонування місцевих органів влади [4, с. 15].

Крім того, економічні досягнення Швеції були обумовлені ще й великими територіями при достатньо невеликій кількості населення, значними природними ресурсами та понад 150 роками миру, коли інші європейські держави перебували в численних війнах. Одним із ключових факторів була розбудова вільної конкурентної капіталістичної економіки, що стала глибоко інтегрована у світовий ринок завдяки дуже низьким податкам порівняно з іншими країнами того часу. Наприклад, митні ставки у Швеції становили 3–5%, коли в інших країнах Європи у другій половині XIX століття – у середньому 11–14% [7, с. 196; 2, с. 24].

У першій половині XX століття у Швеції відбулися значні соціальні зміни, а саме: у 1913 р. була введена загальна пенсія за віком, у 1919 р. – встановлено 8-годинний робочий день, у 1927 р. – розпочалася загальна початкова освіта, а у 1928 р. – були впроваджені колективні договори та суди з трудових конфліктів [7, с. 196].

У такому контексті стає зрозуміло, що Соціал-демократична робітничка партія Швеції (СДРПШ) користувалася значною популярністю серед громадян і перебувала при владі в період 1932–1976 рр., і знову прийшла до влади у 1982 р. У 1980-х роках партія налічувала понад 1,2 мільйона членів, що є значним показником з огляду на загальну чисельність населення держави, яка становила близько

8 мільйонів. Найбільшу кількість членів партії становили робітники, але до неї також входили інтелігенція, службовці та представники малого і середнього бізнесу. Головною політичною та економічною опорою партії служив профспілковий рух [4, с. 16].

Центральною профспілкою Швеції було Центральне об'єднання профспілок Швеції (ЦОПШ), яке налічувало 24 профспілки, організовані за галузевою ознакою. ЦОПШ мало значні фінансові ресурси та провідних експертів як у практичній, так і в теоретичній площині; крім того, у ЦОПШ були представники всіх політичних рухів країни, але понад 2/3 її членів були партійцями із СДРПШ. Соціал-демократи впливали не лише всередині партії, але й у ЦОПШ, члени якої обіймали ключові посади в усіх 24 профспілкових організаціях, а голова ЦОПШ одночасно був і членом правління СДРПШ. Тобто протягом останніх ста років шведське суспільство стало одним із небагатьох прикладів соціалістичної демократії не просто «на папері», а й внутрішньо, власними зусиллями [4, с. 16].

У післявоєнний період, особливо з 1960-х до початку 1970-х років, скандинавська модель допомогла країнам Північної Європи досягти найвищого рівня економічної соціалізації серед інших промислово розвинених країн. Це пов'язано з розподілом ВВП, обсягом соціальних витрат держави, ступенем рівності в розподілі доходів і зближенням рівнів заробітної плати. Водночас стрімко зростали державні видатки, і, як наслідок, збільшився рівень прямого та непрямого оподаткування: Це якісно вплинуло на подальше зростання економіки, зменшення безробіття й осіб за межею бідності [8, с. 45].

У 1980-х рр. уряд Швеції зосередив свою соціально-економічну політику на проблемах окремих людей та їхніх потребах. На той час рівень зайнятості становив 92%, а безробіття не перевищувало 2%. Гаслом уряду була рівність для всіх громадян і рівний доступ до високого рівня життя. Шведські соціал-демократи вважали, що рівності можна досягти шляхом надання безкоштовних або доступних послуг у ключових сферах життя. Було створено єдині системи охорони здоров'я, освіти та пенсійного забезпечення, а також розгалужена мережа дитячих садків і шкіл. Усі громадяни сплачували податки відповідно до своїх можливостей і мали право на державні послуги та пільги однакової якості й обсягу [4, с. 17–18].

Така широка зацікавленість шведів у політичних і суспільних процесах створила універсалістську платформу для створення суспільства майбутнього. Основним принципом шведської соціальної моделі є універсальність, що охоплює всі верстви

населення. Усі громадяни, незалежно від їхнього соціального статусу, беруть участь у фінансуванні, роблячи внески, пропорційні їхнім доходам, на основі принципу солідарності. Держава гарантує перерозподіл соціальних благ від найбагатших до найуразливіших верств населення. Податкова ставка у Швеції, що становить близько 67%, є однією з найвищих у світі, але це з лишком компенсується високим рівнем соціального захисту та відсутністю розриву між багатими і бідними, що сприяє політичній і соціальній стабільності [12, с. 104].

Важливо зазначити, що передумовами формування скандинавської моделі є глибоко вкорінені цінності протестантської трудової етики, висока етноконфесійна та культурна єдність скандинавських суспільств у XIX–XX століттях, а також функціонування стабільної правової держави протягом кількох десятиліть, принаймні з часів пізнього середньовіччя. Історичні передумови якісно вплинули на формування у Швеції та інших країнах Північної Європи моделі економіки, яка, відповідно до відомого вислову Георга Гегеля, «опосередковує» відносини між громадянами і державою. Усе це є якісними факторами, щоб зрозуміти коріння Шведської економічної моделі [8, с. 44].

ВИСНОВКИ

Національні моделі економічного розвитку мають схожі риси в різних країнах, проте кожне їхнє застосування є унікальним. Крім того, виявлено, що важливо спиратися на загальні аспекти та норми, які потрібні для розквіту соціально-економічного зростання. Успішна соціально-економічна політика країни базується на глибоких історичних цінностях, активній зовнішній політиці та дбайливому соціальному захисті громадян, включно з доступною освітою, охороною здоров'я та соціальним захистом. Водночас досягнення в економічній сфері дозволяють Швеції вести активну зовнішню політику та підсилювати свої позиції в таких міжнародних організаціях, як Європейський Союз. Швеція також використовує економічні засоби для сприяння своїм зовнішньополітичним цілям, що дозволяє їй впливати на міжнародну арену не лише економічно, але й політично та стратегічно.

У майбутньому для Швеції важливо зберегти баланс між високим рівнем соціального захисту та економічною стійкістю. Також потрібно вдосконалювати стратегії боротьби з безробіттям і стимулювати інноваційні галузі економіки, щоб забезпечити сталість і конкурентоспроможність шведського економічного моделювання на міжнародній арені. Крім того, передумовами формування скандинавської моделі є глибоко вкорінені цін-

ності протестантської трудової етики та культурна єдність скандинавських суспільств, що привело до формування соціально-демократичного мислення серед населення країни, а також функціонування правової та економічно-стабільної країни протягом багатьох десятиліть. Швеції вдалося перетворити свою економіку з однієї з найбідніших країн Європи у високорозвинену державу завдяки ряду факторів, включно з розбудовою вільної конкурентної капіталістичної економіки, глибокою інтеграцією у світовий ринок, низькими податками та соціально-економічними реформами. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Божко С. О. Швеція і партнерство Європейського Союзу із сусідами на сході Європи в цілях розвитку. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2015. Вип. 124. Ч. 2. С. 44–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2015_124%282%29_6
2. Валлен Ф. Швеція: Шлях від відсталості до модернізації. *Національна безпека і оборона*. 2009. № 1. С. 23–26.
3. Володовська М. О. Досвід Швеції як шлях до ендогенізації економіки України. «Інноваційні ідеї в економічній науці: пошуки вирішення сучасних проблем»: матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 16 квітня 2020 р.). Київ : НаУКМА, 2020. С. 12–14. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b28beab0-8f8f-4f34-a60d-61906d61f7ab/content>
4. Гай-Нижник П. Шведська соціально-економічна модель: історичний аспект суспільно-господарського досвіду. *Економічний часопис–XXI*. 2007. № 11–12. С. 14–19. URL: <https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc/129doc.php>
5. Кирпичник Р. І. Роль нордизму та його вплив на формування політичної культури скандинавських країн. *Вісник НТУУ «КПІ». Серія «Політологія. Соціологія. Право»*. 2023. Вип. 1. С. 84–88. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.1\(57\).280798](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.1(57).280798)
6. Копійка В. В., Маковський С. О., Миронова М. А. Європейський Союз у міжнародних відносинах : навч. посіб. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2021. 560 с.
7. Кривонос Р. А. Швеція // Країни світу і Україна : енциклопедія : в 5 т. Київ : Видавництво «Фенікс». 2017. Т. 1: Північна Європа. Західна Європа. Південна Європа. С. 188–208. URL: https://elibrary.ivinas.gov.ua/474/1/Entsyklopedia_verska-189-209.pdf
8. Кудряченко А. І., Кривонос Р. А., Солошенко В. В. Скандинавська модель: досвід для України. У кн. : *Україна: контекст світових подій* / за заг. ред. Кудряченка А. І. Київ, 2019. С. 42–49. URL: <https://elibrary.ivinas.gov.ua/4780/1/Skandynavska%20model%20dosvid%20dlia.pdf>
9. Люта Л. П. Сучасні моделі соціальної політики як інструмент забезпечення екологічності суспільного буття. *Актуальні проблеми психології*. Том 7: Екологічна психологія. 2014. Вип. 36. С. 242–251. URL: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v7/i36/26.pdf>
10. Мекшун Л. М. Вплив досліджень представників стокгольмської школи на економічний розвиток Швеції. *Чернігівський науковий часопис. Серія 1: Економіка і управління*. 2011. № 2. С. 35–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chnch_ekon_2011_2_6
11. Моренчук А. А., Моренчук А. А. Особливості політичної системи Швеції: досвід для України. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Географічні науки»*. 2018. № 10. С. 113–119. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/15769/1/18.pdf>
12. Мудролюбова Н. О. Особливості шведської моделі соціального захисту населення від безробіття. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 18: Економіка і право*. 2015. Вип. 29. С. 103–108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2015_29_17
13. Мудролюбова Н. О. Проблеми у соціальному секторі на прикладі Королівства Швеції. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право*. 2014. Вип. 25. С. 195–200. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2014_25_30
14. Ніколенко С. С., Лозова О. В. Особливості побудови національної моделі соціально-економічного розвитку України. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2013. № 1. С. 66–73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpush_2013_1_14
15. Орлова Т. В. Сучасна політична історія країн світу. Вид. 2-ге., допов. і перероб. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2017. 944 с.
16. Серватинська І. М. Моделі соціальної політики та соціального страхування: світовий і вітчизняний досвід. *Світ фінансів*. 2014. № 3. С. 163–172. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/835>
17. Статистичні дані ОЕСР. URL: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=SOCX_AGG
18. Чернега А. П. Етапи формування та моделі соціальної держави. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 4. С. 37–41. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/23684/7-Chernega.pdf>
19. «Шведська модель»: стислий огляд становлення здобутків і проблем. *Національна безпека і оборона*. 2009. № 1. С. 9–22.
20. Brommesson D. 'Nordicness' in Swedish foreign policy – from mid power internationalism to small state balancing? *Global Affairs*. 2018. Vol. 4. Iss. 4–5. P. 391–404. DOI: <https://doi.org/10.1080/23340460.2018.1516116>

REFERENCES

- Bozhko, S. O. "Shvetsiia i partnerstvo Yevropeiskoho Soiuzu iz susidamy na skhodi Yevropy v tsiliakh rozvytku" [Sweden and the European Union's Partnership with Its Eastern European Neighbors for Development Purposes]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, iss. 124, part 2 (2015): 44-53. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2015_124%282%29__6
- Brommesson, D. "Nordicness' in Swedish foreign policy – from mid power internationalism to small state balancing?" *Global Affairs*, vol. 4, no. 4-5 (2018): 391-404. DOI: <https://doi.org/10.1080/23340460.2018.1516116>
- Cherheha, A. P. "Etapy formuvannia ta modeli sotsialnoi derzhavy" [Stages of Formation and Models of the Social State]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, no. 4 (2010): 37-41. <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/23684/7-Chernega.pdf>
- Hai-Nyzhnyk, P. "Shvedska sotsialno-ekonomichna model: istorychnyi aspekt suspilno-hospodarskoho dosvidu" [Swedish Socio-economic Model: Historical Aspect of Socio-economic Experience]. *Ekonomichnyi chasopys-XXI*, no. 11-12 (2007): 14-19. <https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc/129doc.php>
- Kopiika, V. V., Makovskyi, S. O., and Myronova, M. A. *Yevropeyskyi Soiuz u mizhnarodnykh vidnosynakh* [The European Union in International Relations]. Kyiv: VPTs «Kyivskiy universytet», 2021.
- Kryvonos, R. A. "Shvetsiia" [Sweden]. *Krainy svitu i Ukraina : entsyklopediia : in 5 volumes*. 2017. Vol. 1: Pivnichna Yevropa. Zakhidna Yevropa. Pivdenna Yevropa. https://elibrary.ivinas.gov.ua/474/1/Entsyklopedia_versa-189-209.pdf
- Kudriachenko, A. I., Kryvonos, R. A., and Soloshenko, V. V. "Skandinavska model: dosvid dlia Ukrainy" [Scandinavian Model: Experience for Ukraine]. *Ukraina: kontekst svitovykh podii* (2019):42-49. <https://elibrary.ivinas.gov.ua/4780/1/Skandinavska%20model%20dosvid%20dlia.pdf>
- Kyrpychnyk, R. I. "Rol nordyzmu ta yoho vplyv na formuvannia politychnoi kultury skandinavskykh krain" [The Role of Nordism and Its Influence on the Formation of the Political Culture of the Scandinavian Countries]. *Visnyk NTUU «KPI». Serii «Politohiia. Sotsiologiia. Pravo»*, no. 1 (2023): 84-88. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.1\(57\).280798](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.1(57).280798)
- Liuta, L. P. "Suchasni modeli sotsialnoi polityky yak instrument zabezpechennia ekolohichnosti suspilnoho buttia" [Modern Models of Social Policy as a Tool for Ensuring Environmental Sustainability of Social Life]. *Aktualni problemy psykhologii*. Vol. 7: Ekolohichna psykhologiia, iss. 36 (2014): 242-251. <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v7/i36/26.pdf>
- Mekshun, L. M. "Vplyv doslidzhen predstavnykiv stokholmskoi shkoly na ekonomichnyi rozvytok Shvetsii" [Influence of Stockholm School Researches on Economic Development in Sweden]. *Chernihivskiy naukovyi chasopys. Serii 1: Ekonomika i upravlinia*, no. 2 (2011): 35-42. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chnch_ekon_2011_2_6
- Morenchuk, A. A., and Morenchuk, A. A. "Osoblyvosti politychnoi systemy Shvetsii: dosvid dlia Ukrainy" [Features of the Political System of Sweden: Experience for Ukraine]. *Naukovyi visnyk Skhidnoevropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Serii «Heohrafichni nauky»*, no. 10 (2018): 113-119. <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/15769/1/18.pdf>
- Mudroliubova, N. O. "Osoblyvosti shvedskoi modeli sotsialnoho zakhystu naseleennia vid bezrobittia" [Features of Swedish Model of Social Unemployment Protection]. *Naukovyi chasopys NPU imeni MP Drahomanova. Serii 18: Ekonomika i pravo*, iss. 29 (2015): 103-108. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2015_29_17
- Mudroliubova, N. O. "Problemy u sotsialnomu sektori na prykladi Korolivstva Shvetsii" [The Problems in the Social Sector by the Example of Kingdom of Sweden]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 18: Ekonomika i pravo*, iss. 25 (2014): 195-200. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2014_25_30
- Nikolenko, S. S., and Lozova, O. V. "Osoblyvosti pobudovy natsionalnoi modeli sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy" [Peculiarities of Building a National Model of Socio-economic Development of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli. Serii «Ekonomichni nauky»*, no. 1 (2013): 66-73. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpusk_2013_1_14
- Orlova, T. V. *Suchasna politychna istoriia krain svitu* [Modern Political History of the Countries of the World]. Nizhyn: Vydavets PP Lysenko M. M., 2017.
- "«Shvedska model»: styslyi ohliad stanovlennia zdobutkiv i problem" ["The Swedish Model": A Brief Overview of the Development of Achievements and Problems]. *Natsionalna bezpeka i oborona*, no. 1 (2009): 9-22.
- "Statystychni dani OESR" [OECD Statistics]. https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=SOEX_AGG
- Servatynska, I. M. "Modeli sotsialnoi polityky ta sotsialnoho strakhuvannia: svitovi i vitchyzniani dosvid" [Models of Social Policy and Social Insurance: Global and Domestic Experience]. *Svit finansiv*, no. 3 (2014): 163-172. <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/835>
- Vallen, F. "Shvetsiia: Shliakh vid vidstalosti do modernizatsii" [Sweden: The Path from Backwardness to Modernization]. *Natsionalna bezpeka i oborona*, no. 1 (2009): 23-26.
- Volodovska, M. O. "Dosvid Shvetsii yak shliakh do endohenizatsii ekonomiky Ukrainy" [Sweden's Experience as a Way to Endogenize the Economy of Ukraine]. *Innovatsiini idei v ekonomichnii nauki: poshuky vyrishennia suchasnykh problem* (2020): 12-14. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b28beab0-8f8f-4f34-a60d-61906d61f7ab/content>